

1. Bērnu aizsardzības centra pārskats par centrā saņemtajiem fizisko un juridisko personu iesniegumiem/sūdzībām par bāriņtiesu darbu

Bāriņtiesu darba kvalitātes uzraudzība, proti, tās atbilstības normatīvo aktu prasībām izvērtēšana un metodisko ieteikumu sniegšana bāriņtiesu darba uzlabošanai arvien ir bijusi viena no Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas¹ (turpmāk – centrs) darbības pamatfunkcijām.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2023. gada 19. decembra noteikumu Nr. 784 “Bērnu aizsardzības centra nolikums” 3. un 4. punktus paredzētajām centra funkcijām un uzdevumiem un līdz 2023. gada 31. decembrim spēkā esošiem Ministru kabineta 2021. gada 7. septembra noteikumiem Nr. 611 „Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas nolikums” un to 2. punktā paredzētajām iestādes funkcijām un uzdevumiem, centrs nodrošina normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību un kontroli bērnu tiesību aizsardzības un bāriņtiesu darbības jomā, un sniedz tām metodisko palīdzību.

Bāriņtiesu likuma 5. panta pirmajā daļā noteikts, ka centrs uzrauga bāriņtiesu darbību bērna un aizgādņībā esošās personas tiesību un interešu aizsardzībā un sniedz tām metodisko palīdzību.

2022. gadā centra Bāriņtiesu metodiskās vadības un uzraudzības departamentā (turpmāk – departaments) izskatīti **362** fizisko un juridisko personu iesniegumi/sūdzības, kas saistīti ar bāriņtiesu un bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem. Saistībā ar saņemtajiem iesniegumiem/sūdzībām, departamentā tika izskatītas 45 bāriņtiesu lietas un 181 bāriņtiesu lietu atsevišķi materiāli. Atbilstoši izskatītajiem jautājumiem, bāriņtiesām ir tikušas nosūtītas 93 vēstules ar metodiskiem ieteikumiem konkrētos gadījumos.

2023. gadā departamentā izskatīti **455** fizisko un juridisko personu iesniegumi/sūdzības, kas saistīti ar bāriņtiesu un bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem. Saistībā ar saņemtajiem iesniegumiem/sūdzībām, departamentā tika izskatītas 62 bāriņtiesu lietas un 228 bāriņtiesu lietu atsevišķi materiāli. Atbilstoši izskatītajiem jautājumiem, bāriņtiesām ir tikušas nosūtītas 73 vēstules ar metodiskiem ieteikumiem.

Centrs, iepazīstoties ar bāriņtiesu lietu materiāliem un tajos sniegto informāciju konkrētu lietas ietvaros, secinājis, ka lielā daļā gadījumu bāriņtiesas savā darbībā ievērojušas bērnu labākās intereses, un darbības veikušas atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kompetencei.

Jāuzsver, ka centrs, skatot konkrētas situācijas, primāri vērtē bērna tiesību aizsardzības aspektus, nevis tikai iesniegumā norādīto jautājumu. Tā piemēram, ja vecāks iesniegumā pauž viedokli, ka bāriņtiesa ir pārkāpusi kompetences robežas, pārtraucot viņam bērna aizgādības tiesības, centrs neveic bāriņtiesas lēmuma tiesiskuma pārbaudi (tā ir Administratīvās tiesas kompetence), bet, iepazīstoties ar lietas materiālu kopijām un bāriņtiesas sniegto informāciju, vērtē bāriņtiesas darbības kopumā konkrētā bērna tiesību aizsardzībā.

Tomēr ir konstatēti arī gadījumi, kad bāriņtiesas ne vienmēr vispusīgi ievērojušas normatīvo aktu prasības, vai, centra ieskatā, nepietiekami proaktīvi darbojušās bērnu tiesību un interešu aizsardzības nodrošināšanā. Tādos gadījumos Bāriņtiesām sniegts konsultatīvs atbalsts, lai turpmāk nepieļautu līdzīgas nepilnības darbībā. Vairumā gadījumu bāriņtiesas ņēmušas vērā sniegtos ieteikumus, kā arī ieguldījušas resursus bāriņtiesas darba pilnveides nodrošināšanai, kas vērtējams pozitīvi.

Centrs ir apkopojis 2022. un 2023. gadā biežāk konstatētās nepilnības bāriņtiesu darbībā, izskatot fizisko un juridisko personu saņemtos iesniegumus.

Aicinām bāriņtiesas izskatīt centra apkopojumu, lai pārskatītu sava darba praksi. Pārskatā fiksēts konstatētais trūkums ar norādi uz Rokasgrāmatu bāriņtiesām, kur var atrast plašāku skaidrojumu par ieteicamo rīcību līdzīgās situācijās².

¹ No 2024. gada 1. janvāra Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija pārveidota par Bērnu aizsardzības centru;

² Rokasgrāmatā bāriņtiesām pieejama šeit: <https://www.bac.gov.lv/lv/rokasgramata-barintiesam>;

2. Adopcijas lietas

2.1. Ziņu sniegšana Labklājības ministrijai par adoptējamu bērnu

Visbiežāk konstatētās bāriņtiesu darbības nepilnības adopcijas lietu kategorijā saistītas ar bāriņtiesu novēlotu ziņu sniegšanu Labklājības ministrijai par bērniem, kuri kļuvuši adoptējami.

Labklājības ministrijas tīmekļa vietnē³ pieejamas vadlīnijas par uzskaites lapas aizpildīšanu, un centra tīmekļa vietnē pieejama Rokasgrāmata bāriņtiesām, kurā sniegti metodiskie ieteikumi par adopciju.⁴ Aicinām ar vadlīnijām un metodiskajiem ieteikumiem iepazīties bāriņtiesu locekļiem, kā arī rosinām bāriņtiesas pārskatīt ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu lietas, lai pārliecinātos, ka visos gadījumos, kad tam ir juridisks pamats, informācija par adoptējamu bērnu ir sniegta Labklājības ministrijai.

2.2. Brāļu un māsu šķiršana adopcijas gadījumā

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta ceturrtās daļas 1. punktā noteikts, ka vienas ģimenes bērni nav šķirami, izņemot īpašus gadījumus, kad tas tiek darīts bērnu interesēs. Savukārt Bāriņtiesu likuma 34. panta pirmās daļas 2. punkts paredz, ka bāriņtiesa lemj par brāļu un māsu, pusbrāļu un pusmāsu šķiršanu Latvijas Republikas Civillikumā (turpmāk – Civillikums) noteiktajos gadījumos.

Konkrētā adopcijas lietā novērota bāriņtiesas nepietiekama darbība pilnīgas informācijas iegūšanai saistībā ar jautājuma par bērnu (brāļu un māsu) šķiršanu adopcijas gadījumā izvērtēšanu. Centrs vērta bāriņtiesas uzmanību uz nepieciešamību, turpmāk pieņemot lēmumus par bērnu šķiršanu adopcijas gadījumā, veikt mērķtiecīgas darbības, prioritāri ievērojot un rūpīgi izvērtējot visu vienas ģimenes bērnu labākās intereses.

Metodiskie ieteikumi par brāļu un māsu šķiršanu adopcijas gadījumā apkopoti Rokasgrāmatas bāriņtiesām 2. sējuma 4. metodikas 4.9.1. apakšnodaļā.

2.3. Potenciālā adoptētāja (personas/laulāto) pieteikuma saņemšana un piemērotības adoptētāja statusam izvērtēšana

Veicot adopcijas lietas materiālu izvērtēšanu, centrs konstatēja bāriņtiesas darbības nepilnības, kas saistītas ar nepietiekamu adopcijas pieteikuma un tam pievienoto dokumentu pārbaudi, personas/laulāto piemērotības adoptētāja statusam izvērtēšanu, procesuālo termiņu ievērošanu un savlaicīgas un normatīvo aktu prasībām atbilstošas informācijas iegūšanu, pievienošanu lietas materiāliem un to apstrādi. Vēršam bāriņtiesu uzmanību uz nepieciešamību ievērot Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumu Nr. 667 “Adopcijas kārtība” saturā noteiktās procesuālās darbības, to termiņus un kvalitatīvas izpildes aspektus bāriņtiesu darbā, vērtējot personu, kuras vēlas iegūt adoptētāju statusu, potenciālu mūžilgu, ģimenisku attiecību veidošanā ar adoptējamo bērnu.

Aicinām bāriņtiesas ikdienas darbā izmantot metodiskos ieteikumus par potenciālo adoptētāju pieteikumu pieņemšanu un ģimenes izpēti, kas apkopoti Rokasgrāmatas bāriņtiesām 2. sējuma 4. metodikas 4.3.1. un 4.3.2. apakšnodaļās.

³ Vadlīnijas skatīt: <https://www.lm.gov.lv/lv/veidlapas>;

⁴ Rokasgrāmatas bāriņtiesām 2. sējuma 4. metodiku skatīt: <https://www.bti.gov.lv/lv/rokasgramata-barintiesam>;

3. Lietas par aizgādības tiesību pārtraukšanu un pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu vai prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai

Centrā izskatīto lietu un to materiālu īpatsvars attiecināms tieši uz lietu kategoriju par aizgādības tiesību pārtraukšanu un pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu vai prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai (turpmāk – aizgādības lietas). Turpmākajās apakšnodalās atsevišķi aplūkotas biežāk konstatētākās nepilnības, kā arī ietvertas norādes uz metodiskajiem ieteikumiem bāriņtiesu ērtākai un pārskatāmākai izmantošanai.

3.1. Riska novērtējuma anketas aizpildīšana

Visbiežāk, pārbaudot aizgādības lietu materiālus, novērojamas grūtības, bāriņtiesas darbiniekiem aizpildot riska novērtēšanas veidlapas. Pieļautās nepilnības lielākoties attiecināmas uz īpaši sarežģītiem gadījumiem, kad lietā atrodami dokumenti, kas ir savstarpēji pretrunīgi vai vērtējami neviennozīmīgi u.c. Atsevišķos gadījumos novērotas nesakritības starp aizgādības lietā esošajos dokumentos ietvertajiem apstākļiem un riska novērtējuma veidlapā ietverto informāciju.

Riska novērtēšanas veidlapa aizpildāma atbilstoši Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumu Nr. 1037 “Bāriņtiesas darbības noteikumi” (turpmāk – Noteikumi Nr. 1037) 1. un 2. pielikumam. Riska novērtējumā nav pamata norādīt resursu, ja lietā esošie materiāli apliecina būtiskus riskus noteiktajā faktorā. Riska novērtēšanas veidlapa aizpildāma, pamatojoties uz lietā iegūto informāciju un sasaistē ar riska novērtēšanas kritērijiem⁵.

Vairākkārt riska novērtēšanas veidlapās novērojama virkne atzīmju par nepietiekamu vai iztrūkstošu informāciju, turpretī no lietas materiāliem ne vienmēr gūstama informācija par to, vai bāriņtiesa trūkstošo informāciju ir centusies iegūt un noskaidrot ar to saistītos aspektus. Ja, aizpildot riska novērtējuma veidlapu, par kādu no aspektiem iztrūkst informācija, ir vērtīgi to noskaidrot un pārbaudīt sasaistē ar citiem lietā esošiem faktiem un apstākļiem. Pašas bāriņtiesas ziņā ir izvērtēt iegūstamās informācijas apjomu un iegūšanas veidu, vienlaikus ņemot vērā, ka šķietami nenozīmīgs informācijas iztrūkums var slēpt būtiskus problēmu cēloņus un citus apstākļus, kas sasaistē ar bāriņtiesai jau zināmiem apstākļiem var izrādīties nozīmīgi bērna tiesību un interešu aizsardzībai.

Bāriņtiesai, saņemot informāciju no iestādēm, svarīgi kritiski vērtēt to sasaistē ar pašas bāriņtiesas rīcībā esošo informāciju. Piemēram, bieža prakse ir bāriņtiesā iesniegts sociālā dienesta atzinums par veiktajām darbībām, lai pilnveidotu vecāka spējas un prasmes bērnu aprūpē un audzināšanā, vienlaikus bāriņtiesā veiktās sarunas ar vecāku protokolā noskaidrotais liecina par pretējo. Šādā situācijā bāriņtiesa var lūgt sociālo dienestu sniegt precizējošu informāciju, vai vienoties par starpprofesionālu tikšanos, lai pārrunātu konkrēto jautājumu.

Bieži bāriņtiesas nav ievērojušas Noteikumu Nr. 1037 73. un 76. punktā noteikto pienākumu veikt riska novērtējumu visos gadījumos, kad to paredz normatīvo aktu prasības. Piemēram, lietā nav atrodama aizpildīta riska novērtēšanas veidlapa, bāriņtiesai ierosinot lietu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam vai pirms bāriņtiesas lēmuma pieņemšanas, pārskatot aizgādības lietu.

Bāriņtiesai lietas gaitā ir svarīgi periodiski iegūt informāciju par vecāka sadarbību ar sociālo dienestu bērnam nelabvēlīgo apstākļu un bāriņtiesas konstatēto risku novēršanai. Lai nodrošinātu savlaicīgu un pilnīgu informācijas apmaiņu starp speciālistiem, kuri strādā ar konkrēto ģimeni, bāriņtiesai lietderīgi organizēt starpinstitūciju sanāksmes. Starpinstitūciju sadarbība var būt palīdzīga situācijās, kad vecāks izrāda pretestību sadarbībai ar kompetentajām iestādēm vai pastāv kompleksi, augsti riski bērnu

⁵ Noteikumu Nr. 1037 2. pielikums;

aprūpei un labklājībai, kā arī citos sarežģītos gadījumos. Starpinstitūciju sadarbība varētu tikt ieviesta kā ierasta prakse, stiprinot starpinstitūciju sadarbības kvalitāti un tajās iesaistīto speciālistu profesionalitāti.

Konkrētā gadījumā bāriņtiesa bija ieviesusi praksi veikt riska novērtējumu ilgstošā laika periodā, proti, no riska novērtējuma uzsākšanas līdz tā pabeigšanai bija pagājuši 2 – 4 mēneši. Centra ieskatā šāda bāriņtiesas prakse liedz gūt pārliecību par ģimenes situācijas uzlabošanos un situācijas attīstību dinamikā, kā arī noteikt atskaites punktu atkārtotam riska vērtējumam.

Aizgādības lietas riska novērtējuma veidlapās sistemātiski konstatētas neuzmanības kļūdas, kas ietekmē riska novērtējumos sniegtās informācijas uzticamību un paļaušanos uz tajos norādītās informācijas atbilstību patiesībai. Piemēram, riska novērtējumā par meiteni norādīta informācija par zēnu u.c.

Detalizētāka informācija par riska novērtēšanas veikšanu un ar to saistītiem aspektiem pieejama Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 3. metodikas 3.2.4.1.2. apakšnodaļā “Riska novērtēšana”.

3.2. Bāriņtiesas darbības, ierosinot aizgādības lietu un pārskatot to pirms lēmuma pieņemšanas

Bāriņtiesu darbā ar ģimenēm, kurās nepietiekami nodrošināta bērnu uzraudzība un aprūpe, konstatēta prakse ilgstoši neierosināt aizgādības lietu, lai gan bāriņtiesas rīcībā ir pietiekams informācijas kopums, lai būtu pamats aizgādības lietas ierosināšanai. Vairākkārt centrs rosinājis bāriņtiesām nekavējoties rīkoties pēc informācijas saņemšanas par iespējamu vardarbību ģimenē, pamešanu novārtā, nepietiekamu vecāku izpratni par bērnu audzināšanu un aprūpi. Savlaicīga un proaktīva bāriņtiesas rīcība ir būtiska efektīvai bērnu tiesību un interešu aizsardzībai, negaidot brīdi, kad jau noticis smags bērnu tiesību pārkāpums ģimenē.

Piemēram, vairākās lietās konstatēta bāriņtiesas bezdarbība pēc saņemtas informācijas no sociālā dienesta par vecāku vāju un nepietiekamu iesaisti problēmu risināšanā un bērniem nelabvēlīgu apstākļu novēršanā, problēmas neatzīšanu, manipulatīvu attieksmi sadarbībā ar iestādēm, vāju motivāciju problēmu risināšanā u.c. Ņemot vērā minēto, aicinām bāriņtiesas darbā izmantot Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 3. metodikas 3.2.1. apakšnodaļā “Aizgādības tiesību pārtraukšanas iemesli” pieejamo informāciju par aizgādības tiesību pārtraukšanas iemesliem.

Būtisks un bāriņtiesu praksē bieži sastopams aspekts saistīts ar nepietiekamu bāriņtiesu sadarbību. Bāriņtiesām svarīgi savstarpēji nodrošināt pilnvērtīgu un ātru informācijas apmaiņu un sadarbību, informēt bērnu vecāku deklarētās dzīvesvietas bāriņtiesu par konstatētiem nelabvēlīgiem apstākļiem ģimenē, realizējot Bāriņtiesu likuma 16. un 17. pantā noteiktās bāriņtiesas tiesības un pienākumus. Attiecībā uz šo aspektu aicinām aplūkot informāciju par bāriņtiesu sadarbības nozīmīgumu, kas pieejama Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 3. metodikas 3.2.2. apakšnodaļā “Lietu piekritība aizgādības tiesību jautājumos”.

Konkrētā gadījumā konstatēts, ka bāriņtiesa administratīvā akta – lēmuma par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu, pamatojumu bija balstījusi tikai uz sarunu protokolā ar bērna vecāku iegūto informāciju. Citā gadījumā, novēloti pieprasītas informācijas dēļ, bāriņtiesas lēmumā norādīts nepietiekams pieņemtā lēmuma pamatojums. Administratīvā procesa likuma 59. pantā noteikts, ka pēc administratīvās lietas ierosināšanas iestāde iegūst informāciju, kas saskaņā ar normatīvajiem aktiem ir nepieciešama, lai pieņemtu attiecīgo lēmumu, savukārt atbilstoši Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10. panta astotajā daļā noteiktajam, ja iestādei lēmuma pieņemšanai nepieciešamā informācija ir nevis administratīvā procesa dalībnieku, bet gan citas institūcijas rīcībā, iestāde to iegūst pati, nevis pieprasa no administratīvā procesa dalībniekiem.

Detalizēta informācija par bāriņtiesas lēmuma izstrādi pieejama Rokasgrāmatas bāriņtiesām 6. sējuma 1. metodikas 1.4. apakšnodaļā “Bāriņtiesas lēmuma (administratīvā akta) sastāvdaļas”.

Attiecībā uz Bāriņtiesu likuma 22. panta pirmajā prim daļā noteikto bāriņtiesas pienākumu uzdot vecākam sadarbībā ar sociālo dienestu noteiktā termiņā novērst bērna attīstībai nelabvēlīgos apstākļus,

izskatot iesniegumu, konkrētā aizgādības lietā konstatēts, ka bāriņtiesa pēc riska novērtējuma veikšanas, uzsākot aizgādības lietu, nebija vecākam uzdevusi uzdevumus konstatēto risku novēršanai, kā arī nebija informējusi vecāku par iespējamām sekām šo risku nenovēršanas gadījumā, neievērojot normatīvo aktu prasības. Aicinām skatīt detalizētāku informāciju par bāriņtiesas darbībām informācijas ieguvei aizgādības lietā Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 3. metodikas 3.2.4.1.1. apakšnodaļā “Informācijas iegūšana”.

3.3. Bāriņtiesas darbību savlaicīgums

Saistībā ar aizgādības lietu materiālu pārbaudi atsevišķos gadījumos centrs saskatījis nepieciešamību bāriņtiesām pievērst lielāku uzmanību to darbību plānošanai un iekšējās kontroles sistēmas stiprināšanai. Centra ieskatā, tas ir nozīmīgi, lai bāriņtiesa, ņemot vērā gan bērna labākās intereses, gan administratīvajā procesā noteiktos termiņus, informāciju, kas nepieciešama jautājuma izskatīšanai, iegūtu savlaicīgi.

Konkrētā aizgādības lietā konstatēts, ka bāriņtiesa pieprasīja informāciju no ģimenes ārsta par bērna mātes veselības stāvokli un informāciju no narkologa par mātes iespējamām atkarībām tikai 5 mēnešus pēc aizgādības lietas ierosināšanas. Īpaša vērība pievēršama arī savlaicīgām bāriņtiesas darbībām un savlaicīgai tās rīcībai prasības iesniegšanai tiesā.

Bieži novērojama prakse pirms lēmuma pieņemšanas par aizgādības tiesību atjaunošanu vai prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai vecākam, ir bāriņtiesas darbību uzsākšana informācijas ieguvei tikai pēc gada termiņa notecējuma. Situācijās, kad vecāks pēc aizgādības tiesību pārtraukšanas nav uzsācis sadarbību ar sociālo dienestu, novērota bāriņtiesas prakse lietas novilcināšanā, savlaicīgi nepieņemot lēmumu bērna tiesību un interešu aizsargāšanai, pretēji Bāriņtiesu likuma 22. panta sestajā daļā noteiktajam⁶.

Savlaicīga informācijas pieprasīšana un pieprasītās informācijas saņemšana ir būtisks faktors, lai pēc iespējas pasargātu bērnu no viņa pakļaušanas nelabvēlīgiem apstākļiem. Bāriņtiesai pēc aizgādības tiesību pārtraukšanas, ne vēlāk kā gada laikā no aizgādības tiesību pārtraukšanas jāpieņem lēmums par aizgādības tiesību atjaunošanu vecākam vai aizgādības tiesību atņemšanu un prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai. Detalizēta informācija par bāriņtiesas darbību savlaicīgumu pieejama Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 3. metodikas 3.4. apakšnodaļā “Lēmums par prasības sniegšanu tiesā”.

4. Bērna nodošana citas personas aprūpē uz laiku

Situācijās, kad bērna vecāki vai citas personas, kas ir bērna likumiskie pārstāvji, objektīvu iemeslu dēļ nodod bērnu citas personas aprūpē uz laiku līdz 3 mēnešiem, nepieciešams savlaicīgi bērna pārstāvībai noformēt notariāli apliecinātu pilnvaru atbilstoši Administratīvā procesa likuma 38. panta pirmajā daļā noteiktajam. Ja kādu iemeslu dēļ bērna likumiskais pārstāvis nespēj noteiktajā termiņā atsākt nodrošināt bērna aprūpi un uzraudzību, viņam ir pienākums atkārtoti nokārtot pilnvaras izsniegšanu pie notāra. Ja zināms, ka bērns būs jānodod citas personas aprūpē uz laiku, kas pārsniedz 3 mēnešus, bērna vecākiem ir pienākums vērsties savas dzīvesvietas bāriņtiesā ar lūgumu izvērtēt bāriņtiesu bērna nodošanas konkrētas personas aprūpē atbilstību bērna interesēm.

Konkrētā gadījumā bāriņtiesa nebija pārliecinājusies par bērna pārstāvību pamatojošās notariāli apliecinātās pilnvaras spēkā esamību, vienlaikus bāriņtiesa nebija vērtējusi promesošā vecāka spējas,

---

⁶ Bāriņtiesu likuma 22. panta sestajā daļā noteikts, ka bāriņtiesa lemj par prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai pirms Civillikuma 203. panta ceturtajā daļā paredzētā gada termiņa, ja tas ir bērna interesēs, it īpaši, ja vecākam iepriekš ir atņemtas cita bērna aizgādības tiesības.

izpratni un vēlmi īstenot bērna aprūpi un uzraudzību. Citā gadījumā bērns tika nodots citas personas aprūpē uz ilgāku laiku, nekā to paredz normatīvais regulējums bez bāriņtiesas atļaujas, un bāriņtiesa, to konstatējot, nebija savlaicīgi veikusi darbības, lai nodrošinātu bērna pārstāvību un bērna tiesību un interešu nodrošināšanu. Aicinām bāriņtiesas skatīt detalizētāku informāciju par bērna nodošanu citas personas aprūpē Rokasgrāmatas bāriņtiesām 2. sējuma 2. metodikā “Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām par bērna nodošanu citas personas aprūpē un viesģimenes statusa piešķiršanu”.

5. Bāriņtiesas rīcība bērna vecāku domstarpību gadījumā

Situācijas, kas saistītas ar vecāku domstarpību risināšanu un vecāku savstarpēji konfliktējošām attiecībām, bieži vien negatīvi ietekmē tieši bērnus.. Parasti tie pieaugušie, kuri ir iesaistīti strīdā, koncentrējas tikai uz sevi un bērni tiek atstāti emocionālā novārtā. Bērnu vecāku domstarpību gadījumā tieši bāriņtiesas rīcībai ir būtiska loma, lai prioritāri bērns tiktu pasargāts no iesaistīšanas lojalitātes konfliktā.

Bāriņtiesu likuma 19. panta otrajā daļā ir noteikts, ka bāriņtiesa izšķir vecāku domstarpības bērna aizgādības jautājumos (izņemot domstarpības par bērna dzīvesvietas noteikšanu) un, ja nepieciešams, pieņem lēmumu. Vecāku domstarpību gadījumā prioritāri nepieciešams pasargāt bērnu no iesaistīšanas lojalitātes konfliktā, iespējami īsākā laikā panākot vecāku domstarpību izšķiršanu. Izskatot iesniegumu, konkrētā gadījumā konstatēts, ka, uzzinot par tiesā aktīvu civillietu par saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanu un bērna dzīvesvietas noteikšanu, bāriņtiesa atlikusi vecāku domstarpību lietas izskatīšanu citos jautājumos. Citā gadījumā bāriņtiesa, risinot vecāku domstarpības, nebija pilnvērtīgi noskaidrojusi visu iesaistīto personu viedokļus, lai pārliecinātos par bērnu tiesību un interešu ievērošanu un atrašanos drošos apstākļos konkrētajā ģimenē.

Saistībā ar vecāku domstarpību risināšanu, bāriņtiesai, veicot pārrunas ar personām, būtiski ievērot konfidencialitāti, vērtējot personām sniedzamās informācijas apjomu un tās ietekmi uz domstarpību lietas virzību. Vairākos gadījumos konstatēts, ka bāriņtiesa, pastāvot vecāku starpā asām domstarpībām un sistemātiskām apsūdzībām vienam par otru, bija izpaudusi domstarpībās iesaistītām personām lieku informāciju, kas eskalēja vecāku savstarpēji konfliktējošās attiecības vēl vairāk, tādējādi pasliktinot ģimenē dzīvojošo bērnu situāciju. Papildus bāriņtiesai būtiski ievērot neitralitāti un, plānojot sarunu ar personām, pievērst uzmanību uzdodamo jautājumu formulējumam, pēc iespējas rosinot vecāku pašam sniegt informāciju, un izvairīties no uzvedinošu un slēgtu jautājumu izmantošanas sarunā.

Detalizēta informācija par vecāku savstarpējo domstarpību risināšanu pieejama Rokasgrāmatas bāriņtiesām 2. sējuma 1. metodikas 1.4.9. apakšnodaļā “Bērna pasargāšana no lojalitātes konflikta”.

6. Bērna dzīves apstākļu pārbaude

Bāriņtiesai, īstenojot Bāriņtiesu likuma 16. pantā noteiktās tiesības, ir iespējams pārbaudīt bērna dzīves apstākļus. Bērna dzīves apstākļu pārbaude veicama, izvērtējot situācijas neatliekamību, nepieciešamības gadījumā pieaicinot policijas vai sociālā dienesta pārstāvi. Par dzīves apstākļu pārbaudē konstatēto nepieciešams sastādīt dzīves apstākļu pārbaudes aktu, rūpīgi fiksējot pārbaudes datumu, laiku, konstatētos faktus. Pārbaudes aktu nepieciešams parakstīt visām dzīves apstākļu pārbaudē iesaistītajām personām, arī pārbaudāmas ģimenes locekļiem. Ja personas atsakās parakstīt dzīves apstākļu pārbaudes aktu, par to izdarāma atzīme pārbaudes aktā.

Centra novērojumi, pārbaudot dažādu kategoriju bāriņtiesas lietas, liecina par nepieciešamību bāriņtiesām stiprināt to darbības praksi attiecībā uz dzīves apstākļu pārbaudēm. Atsevišķos gadījumos

konstatēts, ka lietās reizēm iztrūkst veikto dzīves apstākļu pārbaudes akti. Centrs bieži konstatējis, ka sastādītais dzīves apstākļu pārbaudes akts nav ticis parakstīts, reizēm dzīves apstākļu pārbaudes akts nesatur būtisku informāciju par bērna dzīves apstākļiem, kā arī bāriņtiesa nav veikusi tālākas darbības pēc bērniem nelabvēlīgu apstākļu konstatēšanas dzīves apstākļu pārbaudes aktā.

Turpmāk minēti daži uzskatāmi piemēri par visbiežāk konstatētajām nepilnībām:

- konkrētā aizbildnības lietā dzīves apstākļu pārbaudes aktā norādīts, ka ēka ir apsildāma ar malkas krāsni, taču ailītē “Dūmu detektors” nav veikta atzīme. Papildus konkrētajā lietā citā dzīves apstākļu pārbaudes aktā norādīts, ka telpas apsekošanas brīdī bijušas piesmēķētas, turklāt konstatēts, ka aizbildne nebija aktu parakstījusi, lai gan piedalījās dzīves apstākļu pārbaudē.

Situācijā, kad dzīves apstākļu pārbaudē tiek konstatēti bērnam nelabvēlīgi apstākļi, bāriņtiesai jāveic nepieciešamās darbības, lai tos novērstu ar mērķi aizsargāt bērna tiesības un intereses. Šajā situācijā bāriņtiesas pienākums bija izskaidrot aizbildnei nepieciešamību nodrošināt telpās dūmu detektora ierīkošanu atbilstoši normatīvo aktu prasībām⁷, izskaidrot tabakas dūmu ietekmi uz bērnu veselību, izpratni par smēķēšanas negatīvo ietekmi uz bērna dzīvesveida izvēli un vērtībām kopumā un bērna pakļaušanu tabakas dūmu ietekmei kā vardarbību pret bērnu, ko bāriņtiesa nebija darījusi. Papildus bāriņtiesai bija jānosaka termiņš konstatēto trūkumu novēršanai un, pienākot šim termiņam, jāpārlicinās, vai aizbildne bāriņtiesas uzliktos pienākumus ir izpildījusi.

- konkrētā lietā par atzinuma sniegšanu tiesai par bērnu dzīvesvietas noteikšanu no lietas materiāliem konstatēts, ka bērnu tēva dzīves apstākļu pārbaudes aktā trūkst tēva paraksta, savukārt no lietas materiāliem nav gūstama pārliecība par mātes dzīvesvietā veiktu dzīves apstākļu pārbaudi;
- konkrētā aizgādības lietā bāriņtiesa dzīves apstākļu pārbaudes laikā nesastapa bērnu, taču pēc mātes sniegtās informācijas noskaidrots, ka bērns jau divas nedēļas dzīvojis pie tantes, un bāriņtiesa nebija noskaidrojusi bērna faktiskos dzīves apstākļus tantes dzīvesvietā, kā arī nebija pārliecinājusies par bērna drošību. Papildus konkrētais dzīves apstākļu pārbaudes akts nesaturēja mātes parakstu, kura piedalījās dzīves apstākļu pārbaudē;
- konkrētā audžuģimenes lietā dzīves apstākļu pārbaudes aktos iztrūkst informācija par personām, kuras piedalījušās dzīves apstākļu pārbaudēs, kā arī audžumāte nav tikusi iepazīstināta ar dzīves apstākļu pārbaudes rezultātiem, jo dzīves apstākļu pārbaudes aktā nav audžumātes paraksta.

Dzīves apstākļu pārbaudei jābūt plānotam un mērķtiecīgam procesam, kura laikā bāriņtiesai jāpārlicinās par faktisko situāciju bērna aprūpē un audzināšanā, kā arī jāiegūst nepieciešamā informācija, ja konkrētajā lietā ir kāda neskaidra vai precizējama informācija. Detalizēta informācija par bērna dzīves apstākļu pārbaudi saistītiem aspektiem un dzīves apstākļu veidlapu paraugi pieejami Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3. sējuma 1. metodikas 1.2.1. apakšnodaļā “Dzīves apstākļu pārbaude”.

7. Bērna viedokļa noskaidrošana

Bērnam ir tiesības brīvi izteikt savas domas, šajā nolūkā saņemt un sniegt jebkāda veida informāciju, tiesības tikt uzklausītam, kā arī tiesības uz apziņas un ticības brīvību. (..) Bērna viedoklim vērtējama pienācīga vērība atbilstoši viņa vecumam un briedumam⁸.

⁷ Ministru kabineta 2016. gada 19. aprīļa noteikumu Nr. 238 “Ugunsdrošības noteikumi” 5.2.apakšpunkts;

⁸ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 13. pants;

Bērna viedokļa uzklaušāšana ir viens no būtiskākajiem bērnu labāko interešu izvērtēšanas kritērijiem. Lai bērna viedokļa noskaidrošana būtu bērna labākajām interesēm atbilstoša, svarīgi, lai bērns saprastu, kāpēc viedoklis tiek jautāts, kādu iestādi pārstāv cilvēks, kurš ar bērnu sarunājas, kāda ir šī viedokļa nozīme lēmuma pieņemšanas procesā. Būtiski ir iesaistīt un dot iespēju bērnam atkarībā no situācijas līdzdarboties un ietekmēt tos procesus, kas saistīti ar viņu pašu.

No bāriņtiesu lietu materiāliem novērojama bāriņtiesu atšķirīga prakse bērna viedokļa noskaidrošanā, tostarp atsevišķos gadījumos novērojama arī normatīvo aktu prasību neievērošana. Aicinām bāriņtiesas par bērna viedokļa noskaidrošanu saistītiem aspektiem izmantot metodiskos ieteikumus, kas pieejami Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 1. metodikas 1.4. apakšnodaļā “Bērna uzskatu respektēšana”, 2. sējuma 2.3.1. apakšnodaļā “Bērna dzīves apstākļu pārbaude un viedokļa noskaidrošana”, kā arī 3. sējuma 1.2.2. apakšnodaļā “Bērna viedokļa noskaidrošana dzīves apstākļu pārbaudes laikā”. Turpmāk aplūkoti atsevišķi, visbiežāk sastopamākie ar bērna viedokļa noskaidrošanu saistītie aspekti.

7.1. Sarunas ar bērnu noformējuma rakstiski neesamība

Centrs praksē novērojis atsevišķus gadījumus, kad sarunas ar bērnu protokols (pārskats) nav sastādīts un pievienots lietai, tādējādi nav tikusi ievērota Noteikumu Nr. 1037. 42. punktā noteiktā prasība konkrētās lietas ietvaros bērna viedokli noskaidrot un noformēt to rakstiski.

Piemēram, konkrētā lietā nebija ne sarunas protokola, ne pārskata par veikto sarunu ar skolas vecuma bērnu pēc bāriņtiesas vienpersoniskā lēmuma par bērna šķiršanu no ģimenes pieņemšanas. Bāriņtiesai svarīgi ievērot ANO Konvencijas par bērna tiesībām 12. pantā noteikto, ka dalībvalstis nodrošina, lai ikvienam bērnam, kas ir spējīgs formulēt savu viedokli, būtu tiesības brīvi to paust visos jautājumos, kas viņu skar, turklāt bērna viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei. Bāriņtiesai svarīgi noskaidrot bērna viedokli ikvienā gadījumā, kas skar bērnu, jo īpaši pirms bāriņtiesas lēmuma pieņemšanas. Ja vienpersoniskā lēmuma pieņemšanas laikā, ņemot vērā, ka visbiežāk tās ir krīzes situācijas, nav iespējams sastādīt sarunas protokolu, bāriņtiesai, sagatavojot pārskatu par situāciju, būtiski fiksēt, vai tikusi veikta saruna ar bērnu un maksimāli atspoguļot bērna pausto viedokli.

7.2. Sarunas ar bērnu noformējums rakstiski

Bieža bāriņtiesu prakse ir sarunu ar bērnu noformēt rakstiski vispārīga pārskata veidā, nesniedzot ieskatu par uzdoto jautājumu būtību un bērna sniegto atbildzi saturu. Šādos pārskatos bērna sniegtā informācija tiek atspoguļota subjektīvi, izlases kārtībā, kā arī centram, izskatot bāriņtiesas lietas materiālus, nav iespējams gūt pārlicību, ka bāriņtiesa būtu noskaidrojusi bērnu viedokli citos ar lietas apstākļiem saistītos, būtiskos jautājumos, tostarp, par ģimenē iespējamu vardarbību vai bērnu pamešanu novārtā, bērna viedokli par iespējamo aprūpētāju vai situācijas vēlamo risinājumu, bērna informēšanu par viņa tiesībām u.tml.

Bērna viedokļa noskaidrošanas noformējums rakstiski jāveic tiešās runas formā. Bāriņtiesas darbiniekam uzdodamie jautājumi tekstuāli pielāgojami bērna vecumam, briedumam, izpratnei.

7.3. Bērna viedokļa noskaidrošana drošos apstākļos

Noteikumu Nr. 1037 42. punktā noteikts, ka bērnu un to personu viedokli, kurām ar tiesas spriedumu ierobežota rīcībspēja, izskatāmajā lietā bāriņtiesa noskaidro šo personu ierastajā vidē vai citā

drošā vidē. Bāriņtiesā šo personu viedokli var noskaidrot, ja šīs personas pašas izteikušas vēlmi ierasties bāriņtiesā. Šo personu izteikto viedokli bāriņtiesa noformē rakstiski.

Atsevišķos gadījumos bāriņtiesas nav rīkojušās atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Piemēram, aizgādības lietā bērna viedoklis ticis noskaidrots bērna vecāka klātbūtnē, nenodrošinot bērnam drošu vidi viedokļa paušanai. Bāriņtiesai svarīgi novērtēt bērna vecuma un brieduma pakāpi, pēc iespējas bērna viedokli nepieciešams noskaidrot bez citu personu klātbūtnes, tāpat viedoklis noskaidrojams bērnam ierastajā vidē vai citos, bērnam drošos apstākļos.

Bieža prakse ir formāla pieeja bērna viedokļa noskaidrošanā. Lietās esošie sarunas protokoli ar bērniem dažkārt noformēti nepilnīgi, nesniedzot ieskatu par bērnam uzdoto jautājumu būtību un mērķi.

Arī vairākās lietās bērna viedoklis par iespējamu aizbildņa, audžuvecāku vardarbību pret bērnu un kopējo situāciju aprūpētāja ģimenē ticis skaidrots šo personu klātbūtnē. Papildus tam netika iegūta pilnīga, jēgpilna informācija par faktiskajiem apstākļiem aprūpētāja ģimenē. Attiecīgi pieļauto nepilnību dēļ bāriņtiesa nebija pienācīgi izvērtējusi bērna sniegto informāciju par bērna tiesību un interešu ievērošanu un bērna drošības izvērtēšanu konkrētajā ģimenē.

Bērna viedokļa noskaidrošana ik vienā gadījumā ir vērsta uz bērna tiesību un interešu aizsardzību, tādēļ bāriņtiesas darbībām nepieciešams būt efektīvām, mērķtiecīgām un atbilstošām normatīvo aktu prasībām.

7.4. Sarunas ar bērnu efektivitāte

Atsevišķos gadījumos centrs novērojis bāriņtiesu praksi sarunās ar bērnu lietot uzvedinošus un slēgtus jautājumus, kas var ierobežot pilnvērtīgas informācijas iegūšanu par konkrētās lietas apstākļiem, kas var būt īpaši nozīmīgi lietā.

Bāriņtiesas darbiniekam sarunas plānošanas procesā būtiski sagatavoties, piemēram, izveidot sarunas struktūras paraugu, tajā iekļaujot sarunas laikā uzdodamos jautājumus ievaddaļā, galvenajā daļā un sarunas nobeigumā. Bāriņtiesai svarīgi gūt atbildes uz būtiski noskaidrojamajiem jautājumiem (gan bāriņtiesas iepriekš sagatavotā noskaidrojamo jautājumu sarakstā iekļautajiem, gan tiem, kas būtiski konkrēta bērna sakarā, balstoties uz lietā jau esošo vai sarunas ar bērnu gaitā noskaidroto informāciju). Vēlams sarunā uzdot atvērtos jautājumus, būt pacietīgam, dodot iespēju bērnam apdomāties. Bāriņtiesas darbiniekam jāizvairās uzdot “uzvedinošos jautājumus”, kas sevī ietver jau zināmu atbildi.

Sarunas ar bērnu efektivitāti var ietekmēt arī bāriņtiesas pasīva rīcība uz sarunas gaitā iegūtu informāciju, piemēram, par bērna atrašanos nelabvēlīgos apstākļos, par piedzīvotu vardarbību vai pret bērnu vērstu bērnu tiesību pārkāpumu. Centrs atsevišķos gadījumos ir konstatējis bāriņtiesas bezdarbību, kad tā nav pārbaudījusi sarunas ar bērnu laikā noskaidroto informāciju, nav par to paziņojusi kompetentajām iestādēm, kā arī nav pienācīgi izvērtējusi ar jauniegūto informāciju saistītos apstākļus, pieņemot lēmumu konkrētajā lietā.

Bērnu viedokļa noskaidrošanas efektivitāte ir apgrūtināta arī situācijās, kad bāriņtiesa veic sarunu ar visiem ģimenē esošajiem bērniem vienlaikus. Šāda prakse nav atbalstāma, jo katrā konkrētā gadījumā bērna tiesības un intereses ir prioritāras. Bērnam ir tiesības tikt uzklautam bez citu personu klātbūtnes, veicinot bērna drošības sajūtu un uzticēšanos un tiecoties uz sarunas jēgpilnu, kvalitatīvu norisi.

Vienlaikus būtiski ņemt vērā, ka atsevišķos gadījumos, lai pasargātu bērna tiesības un intereses, bērna viedoklim var tikt piemērots ierobežotas pieejamības statuss.

Attiecībā uz sarunas ar bērnu efektivitāti centrs vērs uzmanību uz iespēju sarunā ar bērnu noskaidrot ne tikai bērna viedokli konkrētos jautājumos, bet arī iegūt citu būtisku informāciju, kas var būt aktuāla bērna situācijas uzlabošanai.

8. Bāriņtiesas kompetence vardarbības gadījumu risināšanā

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1. panta 9.¹ punktā definēts vardarbības jēdziens, proti, visu veidu fiziska vai emocionāla cietsirdība, seksuāla izmantošana, pamešana novārtā vai cita veida izturēšanās, kas apdraud vai var apdraudēt bērna veselību, dzīvību, attīstību vai pašcieņu. Šī likuma 73.pantā noteikts personu pienākums nekavējoties ziņot policijai, Bērnu aizsardzības centram, bāriņtiesai vai sociālajam dienestam par likumpārkāpumu, kas vērstas pret bērnu, kā arī tad, ja personai ir aizdomas, ka bērnam ir priekšmeti, vielas vai materiāli vai pastāv apstākļi, kas var apdraudēt paša bērna vai citu personu dzīvību vai veselību.

Pārbaudot dažādu kategoriju lietu materiālus atsevišķos ar vardarbību saistītos gadījumos konstatēta formāla starpinstitūciju sadarbība bērna tiesību un interešu nodrošināšanai un bērnam iespējami labvēlīgāka risinājuma rašanai. No tiem atsevišķos gadījumos novērota bāriņtiesas darbinieku nepietiekama izpratne par bāriņtiesas kompetenci vardarbības gadījumu risināšanā, kā arī konstatēta bāriņtiesas novēlota informācijas pārbaude par iespējamu vardarbību pret bērniem.

Piemēram, konkrētā aizgādības lietā bāriņtiesā tika saņemta informācija par sistemātisku pret bērnu vērstu vardarbību ģimenē, taču lietā nav atrodama informācija par bāriņtiesas veiktajām darbībām pēc attiecīgās informācijas saņemšanas. Papildus atsevišķos gadījumos konstatēta bāriņtiesu prakse ilgstoši neierosināt lietas par aizgādības tiesību pārtraukšanu bērnu vecākiem, kurās netiek pilnvērtīgi nodrošināta bērnu uzraudzība un aprūpe, un kuras ilgstoši atrodas bāriņtiesas un/vai sociālā dienesta redzeslokā, lai gan šajās ģimenēs konstatēta bērnu pamešana novārtā, fiziska un emocionāla vardarbība, reizēm seksuāla izmantošana.

Praksē iespējamās sarežģītas situācijas, kad informācija par iespējamu vardarbību var būt neviennozīmīga sasaistē ar konkrētās lietas apstākļiem vai citos gadījumos, tādēļ aicinām bāriņtiesas ikdienas darbā izmantot metodiskos ieteikumus bāriņtiesām vardarbības pret bērniem novēršanai, kas pieejami Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 2. metodikā “Metodiskie ieteikumi bāriņtiesām vardarbības pret bērniem novēršanai”.

9. Bērna saskarsme ar bioloģisko ģimeni un bērnam tuvām personām

Gan starptautiskajās, gan nacionālajās tiesību normās noteikts vecāku pienākums īstenot saskarsmi ar bērnu, ja vien tā nav ierobežota. Savukārt atbildīgo iestāžu darbības viens no mērķiem ir sekmēt vecāku un bērnu saskarsmi, lai viņi varētu atjaunot attiecības ar mērķi atkal apvienoties. Tādējādi attiecīgo institūciju (šajā gadījumā bāriņtiesas sadarbībā ar sociālo dienestu) pienākums ir īstenot pastāvīgu uzraudzību attiecībā uz darbībām, kas veiktas ģimenes atkalapvienošanai (aizgādības atjaunošanai).

Ja konstatēts, ka ārpusģimenes aprūpē esoša bērna saskarsme ar vecākiem, citiem ģimenes locekļiem vai bērnam nozīmīgām personām var viņam kaitēt, jālemj par saskarsmes ierobežojumu. Lēmumam jābūt pamatotam un izsvērtam, balstoties bērna labāko interešu izvērtējumā.

Centrs konkrētā aizbildnības lietā konstatējis sekojošo. Diviem vienas ģimenes bērniem – zēnam un meitenei, tika nodibināta aizbildnība un par aizbildni iecelta persona. Pēc pāris mēnešiem aizbildne atlaista no aizbildņa pienākumu pildīšanas attiecībā uz vienu, vecāko bērnu – meiteni. Meitenei tika mainīts ārpusģimenes aprūpes veids un sniedzējs – viņa tika ievietota audžuģimenē. Zēns palika aizbildnes aprūpē, tādējādi abi bērni – brālis un māsa, tika šķirti viens no otra. Bāriņtiesas lietas materiālos nebija gūstama pārliecība par to, vai bāriņtiesa bērniem un viņu aprūpētājiem saprotamā veidā izskaidrojusi kārtību, kādā nodrošināma brāļa un māsas saskarsme.

No vairāku audžuģimeņu un aizbildnības lietu materiāliem konstatētas situācijas, kas saistītas ar vecāku un bērnu aprūpētāju domstarpībām attiecībā uz bērna vecāku un bērna saskarsmi. Piemēram, aizbildnis/audžuģimene liedz saskarsmi ģimenē ievietotajiem bērniem ar viņu vecākiem. Šādu situāciju risināšanā būtiska ir bāriņtiesas iesaiste, izvērtējot, vai bērnu un vecāku saskarsme kaitē bērnu veselībai un attīstībai vai rada draudus aizbildnim, audžuģimenei, ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas darbiniekiem vai citiem bērniem. Bāriņtiesai ir tiesības ierobežot vecāku un ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu saskarsmi, ja tā kaitē bērnu labākajām interesēm.

Bāriņtiesai, saskaroties ar situācijām, kad risināms jautājums par bērna saskarsmi ar viņam tuvām personām, aicinām izmantot Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3. sējuma 2. metodikā "Institūciju un ārpusģimenes aprūpētāja sadarbība, nodrošinot bērna saskarsmi ar bioloģisko ģimeni un citām bērnam tuvām personām" ietvertos metodiskos ieteikumus.

10. Bāriņtiesas procesuālās darbības, bāriņtiesas darba organizēšana un darbības prakse

10.1. Personas datu aizsardzība

Retos gadījumos, pārbaudot bāriņtiesu lietu materiālus, centrs ir konstatējis atsevišķus, ar personas datu izmantošanu saistītus aspektus, kam pievēršama uzmanība.

Konkrētā gadījumā konstatēts, ka aizgādības lietā atrodams dokuments, kas satur apjomīgu informāciju par vairāku, ar lietu nesaistītu, personu veselības stāvokli, no kura tikai vienā lapā ietverta īsa informācija par bērnu mātes veselības stāvokli. Ņemot vērā lietas dalībnieku tiesības iepazīties ar lietas materiāliem, centra ieskatā, bāriņtiesai nepieciešams izvērtēt pieprasāmās informācijas apjomu un samērīgumu, raugoties no personu datu aizsardzības perspektīvas, proti, bez pamatota iemesla neapstrādāt ar konkrēto lietu nesaistītu personu datus.

Atsevišķu bāriņtiesu lietu materiālos konstatēts, ka bāriņtiesa atzinuma tiesai sniegšanas lietu kategorijā izpaudusi un/vai nav noteikusi ierobežotas pieejamības statusu informācijai par otru vecāku, viņa sodāmību, veselības stāvokli u.c. informāciju, ko otrs vecāks var izmantot ļaunprātīgi vai eskalēt vecāku savstarpējās domstarpības, tādējādi radot apdraudējumu bērna tiesību un interešu ievērošanai.

Ņemot vērā, ka Rokasgrāmatas bāriņtiesām saturā nav iekļauti metodiskie ieteikumi par personu datu apstrādi saistītiem jautājumiem, sniedzam ieskatu par ar tiem saistītajiem būtiskākajiem aspektiem. Saskaņā ar Fizisko personu datu apstrādes likuma 25. panta pirmajā daļā noteikto, datu apstrāde ir atļauta, ja ir vismaz viens no Vispārīgās datu apstrādes regulas 6. panta 1. punktā noteiktajiem pamatiem⁹.

Vispārīgās datu apstrādes regulas 4. panta septītajā daļā skaidrots, ka "pārzinis" ir fiziska vai juridiska persona, publiska iestāde, aģentūra vai cita struktūra, kas viena pati vai kopīgi ar citām nosaka personas datu apstrādes nolūkus un līdzekļus.

---

⁹ Vispārīgās datu apstrādes regulas 6. panta 1. punkts nosaka: Apstrāde ir likumīga tikai tādā apmērā un tikai tad, ja ir piemērojams vismaz viens no turpmāk minētajiem pamatojumiem:

- a) datu subjekts ir devis piekrišanu savu personas datu apstrādei vienam vai vairākiem konkrētiem nolūkiem;
- b) apstrāde ir vajadzīga līguma, kura līgumslēdzēja puse ir datu subjekts, izpildei vai pasākumu veikšanai pēc datu subjekta pieprasījuma pirms līguma noslēgšanas;
- c) apstrāde ir vajadzīga, lai izpildītu uz pārzini attiecināmu juridisku pienākumu;
- d) apstrāde ir vajadzīga, lai aizsargātu datu subjekta vai citas fiziskas personas vitālas intereses;
- e) apstrāde ir vajadzīga, lai izpildītu uzdevumu, ko veic sabiedrības interesēs vai īstenojot pārzinim likumīgi piešķirtās oficiālās pilnvaras;
- f) apstrāde ir vajadzīga pārziņa vai trešās personas leģitīmo interešu ievērošanai, izņemot, ja datu subjekta intereses vai pamattiesības un pamatbrīvības, kurām nepieciešama personas datu aizsardzība, ir svarīgākas par šādām interesēm, jo īpaši, ja datu subjekts ir bērns.

Bāriņtiesa kā datu pārzinis ir tiesīga apstrādāt fiziskas personas datus, ievērojot Vispārīgās datu apstrādes regulas 5. pantā noteiktos personas datu apstrādes principus¹⁰ un Vispārīgās datu apstrādes regulas 6. panta 1. punktā norādīto datu apstrādes pamatu.

Ievērojot iepriekš minēto, aicinām bāriņtiesas pievērst uzmanību ar personu datu apstrādi saistītiem aspektiem un pēc nepieciešamības pielietot turpmākajā darbā Vispārīgās datu apstrādes regulā norādīto¹¹.

10.2. Bāriņtiesas sēde

Izskatot lietas, kuras pieprasītas izvērtēšanai pamatojoties uz iesniegumiem, Centrs novērojis atsevišķas bāriņtiesu prakses īpatnības saistībā ar bāriņtiesas sēžu plānošanu un organizēšanu. Piemēram, konkrētā aizgādības lietā bāriņtiesa uzaicināja uz sēdi abus bērna vecākus, lai lemtu par viņu aizgādības tiesībām. Lēmuma virsrakstā tika ietverta informācija par abu vecāku aizgādības tiesībām, vienlaikus nolemjotajā daļā pieņemts lēmums tikai par vienu no vecākiem. Iepazīstoties ar lēmuma saturu, centrs konstatēja, ka sēdes laikā izskatīts jautājums tikai par viena vecāka aizgādības tiesību pārtraukšanu. Bāriņtiesu praksē ir iespējamās situācijas, kad sēdes laikā objektīvu iemeslu dēļ nav iespējams izskatīt lietu un pieņemt lēmumu par abiem vecākiem, tādos gadījumos lēmumā ietverama norāde par otra vecāka aizgādības lietas izskatīšanas pagarināšanu un virzību.

Neierasta bāriņtiesas prakse konstatēta gadījumā, kad par vienu ģimeni ierosinātas divas dažādu kategoriju lietas, bet pieņemts viens lēmums. Attiecībā uz konkrēto ģimeni bāriņtiesa abu kategoriju lietas (par aizgādības tiesību pārtraukšanu un atzinuma sniegšanu tiesai) tika skatījusi vienā bāriņtiesas sēdē un tās ietvaros pieņemtos lēmumus noformējusi vienā lēmumā. Līdzīgās situācijās aicinām bāriņtiesu katras atsevišķas lietas izskatīšanai organizēt atsevišķu bāriņtiesas sēdi un sastādīt atsevišķu lēmumu, ievērojot bāriņtiesas darbības pamatprincipus, katras lietu kategorijas specifiku, kā arī ievērojot normatīvo aktu prasības atbilstoši katrai lietu kategorijai.

Atsevišķos gadījumos novērota bāriņtiesu prakse atlikt lietas izskatīšanu uz nenoteiktu laiku vai noteikt lietas izskatīšanu rakstveida procesā gadījumos, ja lietā iztrūkst vai nav savlaicīgi pieprasīta informācija. Aicinām bāriņtiesas izvairīties no šādas prakses, plānot bāriņtiesas darbības, savlaicīgi iegūt neieciešamo informāciju un lietu skatīt samērīgā termiņā bāriņtiesas sēdē, piedaloties lietas dalībniekiem. Papildus situācijās, kad informācija pieprasāma no juridiskām un fiziskām personām, norādāms informācijas, dokumentu, paskaidrojumu, precizējumu, pierādījumu u.c. iesniegšanas termiņš.

Būtiskākā informācija par bāriņtiesas sēdi pieejama Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 3. metodikas 3.2.4.2. "Bāriņtiesas sēde un lēmuma pieņemšana".

¹⁰ Vispārīgās datu apstrādes regulas 5. pantā noteikti šādi personu datu apstrādes principi:

- tiek apstrādāti likumīgi, godprātīgi un datu subjektam pārredzamā veidā ("likumīgums, godprātība un pārredzamība");
- tiek vākti konkrētos, skaidros un leģitīmos nolūkos, un to turpmāku apstrādi neveic ar minētajiem nolūkiem nesavietojamā veidā; turpmāka apstrāde arhivēšanas nolūkos sabiedrības interesēs, zinātniskās vai vēstures pētniecības nolūkos, vai statistikas nolūkos saskaņā ar 89. panta 1. punktu nav uzskatāma par nesavietojamu ar sākotnējiem nolūkiem ("nolūka ierobežojumi");
- ir adekvāti, atbilstīgi un ietver tikai to, kas nepieciešams to apstrādes nolūkos ("datu minimizēšana");
- ir precīzi un, ja vajadzīgs, atjaunināti; ir jāveic visi saprātīgi pasākumi, lai nodrošinātu, ka neprecīzi personas dati, ņemot vērā nolūkus, kādos tie tiek apstrādāti, bez kavēšanās tiktu dzēsti vai laboti ("precizitāte");
- tiek glabāti veidā, kas pieļauj datu subjektu identifikāciju, ne ilgāk kā nepieciešams nolūkiem, kādos attiecīgos personas datus apstrādā; personas datus var glabāt ilgāk, ciktāl personas datus apstrādās tikai arhivēšanas nolūkos sabiedrības interesēs, zinātniskās vai vēstures pētniecības nolūkos, vai statistikas nolūkos saskaņā ar 89. panta 1. punktu, ar noteikumu, ka tiek īstenoti atbilstoši tehniski un organizatoriski pasākumi, kas šajā regulā paredzēti, lai aizsargātu datu subjekta tiesības un brīvības ("glabāšanas ierobežojums");
- tiek apstrādāti tādā veidā, lai tiktu nodrošināta atbilstoša personas datu drošība, tostarp aizsardzība pret neatļautu vai nelikumīgu apstrādi un pret nejašu nozaudēšanu, iznīcināšanu vai sabojāšanu, izmantojot atbilstošus tehniskos vai organizatoriskos pasākumus ("integritāte un konfidencialitāte").

¹¹ Ar Vispārīgās datu apstrādes regulas saturu iespējams iepazīties šeit:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679>;

Papildus centrs vairākkārt konstatēja bāriņtiesu praksi arī pēc Covid–19 ierobežojumu atcelšanas izskatīt administratīvās lietas rakstveida procesā, lietojot atsauci uz Covid–19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 8.¹ panta pirmajā daļā noteikto¹². Bāriņtiesas lēmumos norādījušas, ka bāriņtiesa izskata administratīvo lietu bez administratīvā procesa dalībnieka/dalībnieku klātbūtnes, jo ir saņemti lietas izskatīšanai nepieciešamie dokumenti, lietas dalībniekiem ir paziņots par lietas izskatīšanu un lēmuma pieņemšanu rakstveida procesā.

Vēršam bāriņtiesu uzmanību, ka Covid–19 infekcijas izplatības pārvaldības likums spēku zaudējis ar 2024. gada 1. janvāri.

10.3. Bāriņtiesas sēžu protokolu izstrāde un noformēšana

Atsevišķos gadījumos konstatētas nepilnības, kas saistītas ar bāriņtiesu sēžu protokolu noformēšanu. Piemēram sēdes protokola noformēšanai izmantota neatbilstoša veidlapa, kā rezultātā protokolā tika iekļauta lieka, dažādi interpretējama un pretrunīga informācija vai arī sēdes protokolā nav tikusi fiksēta informācija par lietas dalībnieku, tostarp sēdes sastāva, teikto un skaņu ieraksta datnes nosaukumu, neievērojot normatīvo aktu prasības¹³. Par bāriņtiesas sēžu protokolu izstrādi saistītos jautājumus aicinām skatīt Rokasgrāmatas bāriņtiesām 6. sējuma 1. metodikas 1.3. apakšnodaļā “Bāriņtiesas sēdes protokola noformējums”.

10.4. Kļūdu labošana

Konkrētā lietā konstatēts, ka bāriņtiesa tās lēmumā bija pieļāvusi pārrakstīšanās kļūdu, kas varēja radīt lietas dalībniekiem negatīvas sekas, vienlaikus pēc kļūdas konstatēšanas bāriņtiesa nebija veikusi darbības, lai šo kļūdu izlabotu.

No labas pārvaldības principa izriet, ka valsts un pašvaldības iestādes var kļūdīties, tomēr tām ir nepieciešams atzīt un labot pieļautās kļūdas. Par visām izmaiņām, kas skar lietas dalībniekus, it īpaši kas attiecas uz lēmuma pieņemšanu vai lietas izskatīšanas atlikšanu, ir jāinformē lietas dalībnieki, lai veicinātu to palāvību uz bāriņtiesas tiesisku un konsekventu rīcību. Aicinām bāriņtiesas skatīt detalizētāku informāciju par bāriņtiesas pieļauto kļūdu labošanu lēmumā Rokasgrāmatas bāriņtiesām 6. sējuma 1. metodikas 1.10. apakšnodaļā “Kļūdu labošana lēmumā”.

10.5. Procesuālo termiņu ievērošana

Viena no visbiežāk konstatētākajām bāriņtiesu darbības iezīmēm saistīta ar procesuālo termiņu neievērošanu. Visbiežāk konstatēts termiņa nokavējums lēmuma paziņošanai lietas dalībniekiem, kā arī novēlota uzaicinājuma uz bāriņtiesas sēdi nosūtīšana lietas dalībniekiem. Konkrētā lietā par audžuģimenes statusa izbeigšanu, administratīvās lietas izskatīšanas termiņš tika pagarināts uz laiku līdz četriem mēnešiem, taču bāriņtiesa lēmumu pieņēma nedēļu pēc šī termiņa notecēšanas. Šajā gadījumā lietas izskatīšana tika novilcināta tieši bāriņtiesas nesavlaicīgu un nesaplānotu darbību rezultātā.

---

¹² Saskaņā ar Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 8.¹panta pirmajā daļā noteikto, bāriņtiesa lietu var izskatīt un lēmumus pieņemt bāriņtiesas sēdē rakstveida procesā (bez personu klātbūtnes), ja iespējams nodrošināt lietas dalībnieku procesuālo tiesību ievērošanu un bāriņtiesa nav atzinusi par nepieciešamu lietu izskatīt mutvārdu procesā vai lietas dalībnieks nav lūdzis lietu izskatīt mutvārdu procesā. Institūcija (amatpersona) rakstveida procesa būtībai atbilstošā veidā nodrošina procesa dalībniekiem tādu pašu tiesību apjomu kā mutvārdu procesā;

¹³ Noteikumu Nr. 1037 61. punkts;

Vairākkārt dažādu kategoriju lietās konstatēts personai atbildes sniegšanas termiņa nokavējums, kā arī atsevišķos gadījumos atbilde uz personas iesniegumu nav sniegta vispār, neievērojot Iesniegumu likuma 5. panta trešajā daļā noteikto¹⁴.

Lai pilnveidotu bāriņtiesu praksi, centrs aicināja bāriņtiesas pievērst lielāku uzmanību bāriņtiesas darbību strukturēšanai un organizēšanai, piemēram, bāriņtiesas darbā izmantot iekšējās kontroles mehānismus, kas būtu palīdzošas bāriņtiesas darbību plānošanā.

Aicinām bāriņtiesas izvērtēt nepieciešamību turpmāk savā darbā pielāgot un izmantot centra tīmekļa vietnē pieejamos paškontroles veidlapu paraugus, kas pieejami un lejupielādējami Rokasgrāmatas bāriņtiesām 5. sējuma 1. metodikā "Par bāriņtiesu darba kvalitātes uzlabošanu un pašvērtējuma veikšanu bāriņtiesās".

10.6. Lietu veidošanas pamatprincipi

Noteikumu Nr. 1037 29. punktā noteikts, ka lietai pievieno uzziņas lapu. Uzziņas lapā veic atzīmi par iepazīšanos ar lietas materiāliem un dokumentu kopiju vai norakstu izsniegšanu, norādot veiktās darbības veidu, laiku un apliecinot to ar parakstu. Šo noteikumu 39. punktā noteikts, ka dokumentus lietai pievieno hronoloģiskā secībā, sanumurē, kā arī sastāda lietā esošo dokumentu sarakstu. Centrs novērojis atšķirīgu praksi bāriņtiesās šo prasību izpildē, tomēr atsevišķos gadījumos konstatēts, ka ne vienmēr bāriņtiesas savlaicīgi un atbilstošā kvalitātē veic minētās darbības.

Papildus atsevišķos gadījumos konstatēts, ka lietas materiālos nav izsekojams, kad bāriņtiesa veikusi ielūkošanos informācijas sistēmās. Centrs aicina bāriņtiesas lietas materiāliem pievienot vai nu izdrukas no informācijas sistēmām, norādot izdrukas veikšanas datumu, vai veidot pārskatu, kurā atspoguļots, kad veikta ielūkošanās konkrētā datu bāzē, lai nodrošinātu bāriņtiesas veikto darbību izsekojamību un nodrošinot iegūtās informācijas dokumentālu apstiprinājumu.

11. Pārrobežu lietas

Atsevišķos gadījumos bāriņtiesas saskaras ar situācijām, kad viens no bērna vecākiem dzīvo ārvalstīs, un bāriņtiesai nepieciešams iesaistīties situācijas risināšanai aizgādības tiesību kontekstā vai civilprocesā sniegt atzinumu tiesai. Šādos gadījumos svarīgi noskaidrot ar konkrēto lietu piekritību saistītus aspektus, par kuriem detalizētāka informācija skatāma Rokasgrāmatas bāriņtiesām 2. sējuma 1.2.1. apakšnodaļā "Lietu piekritība sniedzot atzinumu pēc tiesas pieprasījuma".

Vēršam uzmanību, ka situācijās, kad iesaistītas ārvalstu kompetentās iestādes bērna tiesību un interešu nodrošināšanai, nepieciešams sazināties ar Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Starptautiskās sadarbības departamentu, kas varētu palīdzēt noskaidrot ar nepieciešamo juridisko dokumentāciju saistītu informāciju prioritārai bērnu tiesību un interešu nodrošināšanai starpvalstu līmenī.

---

¹⁴ Iesniegumu likuma 5. panta trešajā daļā noteikts, ka iestāde (bāriņtiesa) atbildi pēc būtības sniedz saprātīgā termiņā, ņemot vērā iesniegumā minētā jautājuma risināšanas steidzamību, bet ne vēlāk kā viena mēneša laikā no iesnieguma saņemšanas, ja likumā nav noteikts citādi;

12. Lietas par bāriņtiesas atzinuma sagatavošanu pēc tiesas pieprasījuma

Bāriņtiesas lietas par bāriņtiesas atzinuma sagatavošanu pēc tiesas pieprasījuma izriet no saskarsmes tiesības kārtības, bērna dzīvesvietas noteikšanas, atsevišķas aizgādības noteikšanas u.c. kategoriju lietām. Atsevišķos gadījumos novērota nepieciešamība bāriņtiesām veidot vienotu izpratni un rīcību bērnu tiesību un labāko interešu ievērošanā lietās, kas saistītas ar bāriņtiesas atzinuma vai ziņu un citu pierādījumu sniegšanu pēc tiesas pieprasījuma. Lai to nodrošinātu, aicinām bāriņtiesas iepazīties ar šīs lietu kategoriju saistītiem aspektiem un izmantot Rokasgrāmatas bāriņtiesām 2. sējuma 1. metodikā “Metodiskie ieteikumi par bāriņtiesu atzinumu sagatavošanu pēc tiesas pieprasījuma” ietvertos metodiskos ieteikumus. Vēršam uzmanību uz atsevišķiem aspektiem, kas konstatēti, pārbaudot bāriņtiesu lietu materiālus, lai uzlabotu bāriņtiesu darbības praksi šajā lietu kategorijā.

Izskatot konkrētu gadījumu, bāriņtiesa tiesai sniegusi viedokli, ka bērnu interesēs ir bērnu dzīvesvietu noteikt pie bērnu tēva, savukārt attiecībā uz saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanu, bāriņtiesa lēmumā norādījusi, ka bāriņtiesas ieskatā, tā nav nosakāma līdz tiesas lēmuma par pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļu atcelšanai. Centrs konkrētajā lietā vērsa bāriņtiesas uzmanību uz to, ka nav saskatāmi tiesiski šķēršļi, lai bāriņtiesa atzinumā norādītu bērnu interesēm visatbilstošāko saskarsmes tiesību īstenošanas kārtību pēc tiesas piemēroto aizsardzības līdzekļu grozīšanas vai atcelšanas.

Detalizētāka informācija par pagaidu aizsardzības pret vardarbību aspektiem pieejama Rokasgrāmatas bāriņtiesām 1. sējuma 2. metodikas 2.3.5. apakšnodaļā “Bērna aizsardzība pret vardarbīgo personu”.

Noteikumu Nr. 1037 98.² punktā noteikts, ka pēc tiesas pieprasījuma saņemšanas bāriņtiesa informē tiesu par termiņu, kādā tiks sagatavots atzinums tiesai, un nosūta minēto informāciju konkrētās lietas dalībniekam, lūdzot to 20 dienu laikā rakstveidā izteikt viedokli par jautājuma izskatīšanu bāriņtiesas sēdē, kā arī 30 dienu laikā, skaitot no dienas, kad bāriņtiesa nosūtījusi informācijas pieprasījumu konkrētās lietas dalībniekam, sniegt papildu viedokli un pierādījumus.

Konkrētā gadījumā konstatēts, ka bāriņtiesa nebija ievērojusi Noteikumu Nr. 1037 98.² punktā noteikto prasību attiecībā uz atzinuma sagatavošanas termiņu un tā paziņošanu tiesai. Aicinām bāriņtiesas pilnveidot darba organizēšanas kārtību, skatot metodiskos ieteikumus par bāriņtiesas darbībām, gatavojot atzinumus pēc tiesas pieprasījuma, Rokasgrāmatas bāriņtiesām 2. sējuma 1. metodikas 1.2.2. apakšnodaļā “Bāriņtiesas darbības pirms bāriņtiesas sēdes atzinuma sniegšanai”.

Atsevišķos gadījumos konstatēts, ka bāriņtiesas lēmumā par atzinuma sniegšanu tiesai bāriņtiesas paustais viedoklis nav ticis pietiekami pamatots, jo bāriņtiesas lēmumā norādītie faktiskie apstākļi nav apstiprināmi ar bāriņtiesas lietas materiāliem. Šāda bāriņtiesas rīcība uzskatāma par neatbilstošu bērna tiesību un interešu aizsardzībai un var radīt risku, piemēram, kā konkrētajā situācijā, saskarsmes tiesību nepamatotai ierobežošanai.

Situācijās, kad vecāku strīdā par bērnu dzīvesvietas noteikšanu un saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanu bāriņtiesai jāsniedz atzinums tiesai, liela nozīme ir bāriņtiesas proaktīvai rīcībai. Katrā konkrētā gadījumā primāri vērtējami apstākļi no bērna labāko interešu perspektīvas. Lai pēc iespējas aizsargātu bērnus no tikšanas iesaistītiem vecāku lojalitātes konfliktā, aicinām bāriņtiesas veikt darbības, kas varētu palīdzēt atrisināt vecāku domstarpības ārpus tiesas, piemēram, veikt pārrunas ar abiem vecākiem (darīt to vairākkārt, ja nepieciešams), informēt viņus par vecāku savstarpējā strīda negatīvo ietekmi uz bērniem, veikt izskaidrojošo darbu par vecāka pienākumiem un atbildību, informēt vecākus par to pienākumiem attiecībā uz prioritāru bērniem labvēlīgas vides nodrošināšanu un attiecīgi alternatīvām metodēm strīda risināšanā, piemēram,

mediācijas izmantošanā, kā arī psiholoģiskā atbalsta izmantošanu pašiem un psiholoģiskā atbalsta nodrošināšanu bērniem visā tiesas procesa gaitā vai ilgāk, atbilstoši situācijai.

Ieteicams bāriņtiesai izvērtēt iespēju informēt arī sociālo dienestu, ja ģimenes atbalstam nepieciešams piesaistīt speciālistu un/vai informatīvu atbalstu bērnu pilnvērtīgas aprūpes un audzināšanas nodrošināšanai.

Detalizēta informācija par bāriņtiesu atzinumu sagatavošanu pēc tiesas pieprasījuma pieejama Rokasgrāmatas bāriņtiesām 2. sējuma 1. metodikā “Metodiskie ieteikumi par bāriņtiesu atzinumu sagatavošanu pēc tiesas pieprasījuma”.

13. Bērnu ārpusģimenes aprūpe

13.1. Rakstiska pārskata par darbībām, kas veiktas, lai bērnam nodrošinātu piemērotu aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē, sagatavošana ārpusģimenes aprūpes lietās

Ievērojot bērna labākās intereses, situācijās, kad bērnam nodrošināma ārpusģimenes aprūpe, veicamas darbības, lai atrastu bērnam piemērotāko aprūpētāju, prioritāri nodrošinot viņa aprūpi ģimeniskā vidē. Lai veiktu katra bērna individuālās situācijas izvērtējumu, saskaņā ar Noteikumu Nr. 1037 81.² punktā noteikto, bāriņtiesai ir pienākums, pirms lēmuma par bērna ārpusģimenes aprūpi pieņemšanas, sagatavot rakstveida pārskatu par bāriņtiesas iegūto informāciju attiecībā uz iespēju nodrošināt bērnam ārpusģimenes aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē (turpmāk – Pārskats). Pārskats ir dokuments, kurā apkopot informāciju par bērna īpašībām, vajadzībām, iemesliem ārpusģimenes aprūpei, kas sniedz iespēju veikt bērna individuālo vajadzību izvērtēšanu un tām maksimāli atbilstoša ārpusģimenes aprūpes veida meklēšanu.

Viena no visbiežāk konstatētajām nepilnībām saistīta ar pārskata neesamību lietā, nodibinot bērnam ārpusģimenes aprūpi. Savlaicīgi sagatavojot Pārskatu un attiecīgi to izmantojot darbā, bāriņtiesai ir iespējams nekavējoties uzsākt darbības konkrētā bērna vajadzībām visatbilstošākā aprūpētāja atrašanai.

Aprūpes iestādē ievietotiem bērniem pārskats regulāri jāaktualizē. Saskaņā ar Noteikumu Nr. 1037 81.³ punktā noteikto, ja bērnam vecumā līdz 3 gadiem pirmreizējas informācijas ieguves laikā nav bijis iespējams nodrošināt ārpusģimenes aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē, un bērns ievietots aprūpes iestādē, bāriņtiesa ne retāk kā reizi trijos mēnešos aktualizē pārskatā norādīto informāciju, iekļaujot arī aprūpes iestādes sniegto informāciju par bērna saskarsmi ar vecākiem, brāļiem, māsām, vecvecākiem, kā arī citām personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, un minēto personu sadarbību ar aprūpes iestādi, kā arī informāciju par bērna fizisko un psihosociālo attīstību, un pašvaldības sociālā dienesta sniegto informāciju par veikto sociālo darbu, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē. Savukārt saskaņā ar Noteikumu Nr. 1037 81.⁴ punktā noteikto, par bērnu vecumā no 3 līdz 18 gadiem bāriņtiesa atbilstoši šo noteikumu 81.³ punktam aktualizē informāciju ne retāk kā reizi 6 mēnešos.

Atsevišķos gadījumos konstatēts, ka netiek pietiekami uzraudzīta aprūpes iestādē ievietota bērna tiesību un interešu aizsardzība. Bāriņtiesu likuma 4. panta otrajā daļā noteikts, ka bāriņtiesa prioritāri nodrošina bērna vai aizgādībā esošās personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību. Bāriņtiesa ir prioritāri atbildīga par bērnu, kurš nodots ārpusģimenes aprūpē, tiesību un interešu aizsardzību visā ārpusģimenes aprūpes periodā. Līdz ar to bāriņtiesai regulāri jāpārlicinās, vai un kā ārpusģimenes aprūpes sniedzējs nodrošina Bērnu tiesību aizsardzības likuma 32. pantā nodefinēto ārpusģimenes aprūpes mērķi, proti, bērnam radīt aizsargātības sajūtu, nodrošināt apstākļus viņa attīstībai un labklājībai, bērns tiek sagatavots patstāvīgai dzīvei sabiedrībā, pēc iespējas respektējot viņa individualitāti un ievērojot viņa spējas un intereses.

Detalizētāku informāciju par pārskata sagatavošanu saistītiem aspektiem skatīt Rokasgrāmatas

bāriņtiesām 3. sējuma 1. metodikas 1.1.1. apakšnodaļā “Pārskata, kas apkopo informāciju par iespējamo bērna ārpusģimenes aprūpi, sagatavošana”.

13.2. Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna mantisko interešu aizsardzība

Saskaņā ar Noteikumu Nr. 1037 82. punkta prasībām, bāriņtiesa vismaz reizi gadā pārliecinās par aizgādībā vai ārpusģimenes aprūpē esošās personas mantas sastāvu un stāvokli.

Aizbildnībā ievietotam bērnam ikgada norēķinu sastāda un līdz katra gada 1.februārim bāriņtiesā iesniedz aizbildnis, aprūpes iestādē ievietotam bērnam – institūcijas vadītājs, savukārt audžuģimenē ievietota bērna mantiskās intereses pārstāv bāriņtiesa.¹⁵

Atsevišķos gadījumos konstatēts, ka bērna mantas pārvaldībā novērojamas nepilnības bērnam piederošas mantas uzskaitē ikgadējā norēķinā un bērna mantas sarakstā. Piemēram, visbiežāk tiek norādīts, ka bērnam nekāda manta nepieder, taču zināms, ka bērns lieto mobilo telefonu, viņam ir divritenis, bērns lieto datoru vai planšeti mācību un izklaides vajadzībām u.tml. Šāda manta būtu fiksējama lietas dokumentos un iekļaujama ikgadējā norēķinā un/vai bērna mantas sarakstā.

Papildus atsevišķos gadījumos konstatēts aizbildņa ikgadējā norēķina iesniegšanas termiņa kavējums, bet bāriņtiesa nebija veikusi darbības, lai aizbildni uzrunātu un izskaidrotu viņa pienākumu. Aicinām bāriņtiesas detalizētāku informāciju par bērna mantas pārvaldību un ikgadējiem norēķiniem skatīt Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3. sējuma 1. metodikas 11.2.4. apakšnodaļā “Ārpusģimenes aprūpē esošā bērna mantisko interešu aizsardzība”.

13.3. Bērna aprūpētāja spējas un prasmes

Centrs, vērtējot aizbildnības lietu materiālus, konstatējis, ka atsevišķos gadījumos bāriņtiesa nav veikusi darbības saņemot informāciju, kas norādīja uz dažādām problēmām pilnvērtīgai bērna interešu aizsardzībai. Piemēram, konkrētā gadījumā, bāriņtiesa lēma par aizbildņa atlaišanu vienam bērnam, ar kura aprūpi aizbildnim bija sarežģījumi bērna uzvedības problēmu dēļ. Vienlaikus pārējie ģimenes bērni – brāļi un māsas, tika atstāti šī aizbildņa aprūpē. Konkrētajā situācijā bāriņtiesas pieņemtais lēmums par bērnu šķiršanu pasliktināja visu vienas ģimenes bērnu situāciju, nevis atrisināja bērna uzvedības problēmu jautājumu. Centra ieskatā, saskaroties ar situāciju, kurā aizbildnis nevis risina problēmsituācijas, bet atsakās no turpmākas bērna aprūpes, bāriņtiesai bija nepieciešams atkārtoti izvērtēt personas piemērotību aizbildņa pienākumu veikšanai attiecībā uz visiem aizbildņa aprūpē nodotajiem bērniem. Būtiski svarīgi veicināt aizbildņa spēju un prasmju pilnveidošanu bērnu audzināšanā, aprūpē un nodrošināt nepieciešamo pakalpojumu un atbalsta piesaistīšanu aizbildņa ģimenei, lai pēc iespējas novērstu bērna ārpusģimenes aprūpes maiņu.

Aicinām bāriņtiesas iepazīties ar detalizētāku informāciju Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3. sējuma 1. metodikas 1.1. apakšnodaļā “Bāriņtiesas loma nodrošinot bērniem ārpusģimenes aprūpi ģimeniskā vidē”.

Bāriņtiesai ir pienākums vismaz reizi gadā pārbaudīt audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē ievietotā bērna dzīves apstākļus un noskaidrot bērna viedokli par situāciju audžuģimenē ar mērķi savlaicīgi identificēt iespējamās grūtības to tālākai risināšanai¹⁶.

Situācijā, kad audžuģimenē ievietota bērna dzīves apstākļu pārbaudē vai citādi atklājas, ka audžuģimene nespēj pienācīgi nodrošināt konkrētā bērna audzināšanu un aprūpēšanu, bāriņtiesai, konstatējot šādus apstākļus, nepieciešams veikt darbības, lai panāktu situācijas risinājumu iespējami drīz

¹⁵ Civillikuma 300. un 301. pants; Bāriņtiesu likuma 35. panta otrā daļa; Ministru kabineta 2018. gada 26. jūnija noteikumu Nr. 354 „Audžuģimenes noteikumi” 74. punkts;

¹⁶ Noteikumu Nr. 1037 81. punkts; Ministru kabineta 2018. gada 26. jūnija noteikumu Nr. 354 “Audžuģimenes noteikumi” 4. punkts;

pēc šo apstākļu atklāšanās. Izskatot konkrētu gadījumu, konstatēti ilgstoši audžuģimenē ievietotu bērnu tiesību pārkāpumi, jo audžuvecākiem nav bijusi izpratne par bērnu psiholoģiskās traumas ietekmi uz viņa emocionālo labklājību, uzvedību, izraisot audžuģimenes izteikti nevienlīdzīgu attieksmi pret audžuģimenē dzīvojošajiem audžubērniem un bioloģiskajiem bērniem. Citā konkrētā gadījumā konstatēts, ka dažādu iemeslu dēļ ilgstošā laika periodā nebija noskaidroti audžuģimenē dzīvojošo bērnu viedokļi, lai arī bija saņemta informācija par problemātiku attiecībā uz audžuģimenē ievietoto bērnu aprūpi. Papildus netika vērtēts audžuģimenes zināšanu un prasmju līmenis par bērnu vajadzībām un nevardarbīgas disciplinēšanas metodēm.

Bāriņtiesai dzīves apstākļu pārbaudē vai citādi konstatējot pazīmes par iespējamām grūtībām audžuģimenē saistībā ar bērnu aprūpi un labklājību, bāriņtiesas pienākums ir nekavējoties informēt ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru, ar kuru audžuģimenei noslēgta vienošanās, par nepieciešamību audžuvecākiem saņemt atbilstošu apmācību un piesaistīt ģimenei nepieciešamo atbalstu.

Detalizētāka informācija par bērna viedokļa noskaidrošanu un bāriņtiesas veicamajām darbībām pēc dzīves apstākļu pārbaudē iegūtās informācijas, skatīt Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3. sējuma 1. metodikas 1.2.2. apakšnodaļā “Bērna viedokļa noskaidrošana dzīves apstākļu pārbaudes laikā” un 1.2.3. apakšnodaļā “Darbs ar dzīves apstākļu pārbaudē iegūto informāciju”.

13.4. Uzturlīdzekļu pieprasīšana aizbildnībā esoša bērna uzturam

Civillikuma 179. pantā noteikts vecāku pienākums samērā ar viņu spējām un mantas stāvokli uzturēt bērnu. Šis pienākums gulstas uz tēvu un māti līdz laikam, kad bērns pats var sevi apgādāt. Strīdus par uzturlīdzekļiem bērnam izšķir tiesa. Pienākums gādāt par bērna uzturēšanu neizbeidzas, ja bērns ir šķirts no ģimenes vai nedzīvo kopā ar vienu no vecākiem vai abiem vecākiem¹⁷.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 35. panta trešajā daļā noteikts, ja ārpusģimenes aprūpes pakalpojumi tiek nodrošināti, ieceļot bērnam aizbildni, vecākiem ir pienākums maksāt aizbildnim uzturlīdzekļus bērnam nepieciešamajā apmērā, bet ne mazāk, kā noteikts normatīvajos aktos par minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam. Savukārt minētā panta ceturtajā daļā noteiktais paredz, ka gadījumā, ja vecāki uzturlīdzekļus nemaksā, aizbildnim ir pienākums nodrošināt, ka bērns saņem uzturlīdzekļus no saviem vecākiem. Lai to nodrošinātu, aizbildnim ir tiesības vērsties tiesā.

Centrs atsevišķos gadījumos konstatējis, ka bāriņtiesa ne vienmēr ir izskaidrojusi aizbildnim šī pienākuma nozīmīgumu un ietekmi uz bērna labākajām interesēm. Konkrētā gadījumā no bāriņtiesā saņemtā aizbildņa ikgadējā norēķina konstatēts, ka aizbildnis nav veicis darbības uzturlīdzekļu pieprasīšanai no bērna vecākiem un Uzturlīdzekļu garantiju fonda aizbildnībā esošā bērna uzturam.

Aicinām bāriņtiesas detalizētāku informāciju par ārpusģimenes aprūpē esoša bērna mantisko tiesību un interešu aizsardzību skatīt Rokasgrāmatas bāriņtiesām 3. sējuma 1. metodikas 1.2.4. apakšnodaļā “Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna mantisko interešu aizsardzība”.

---

¹⁷ Civillikuma 179. pants.